

ZBIGNIEW WITCZAK

Wydział Nauk Społecznych UO

<http://orcid.org/0000-0002-8290-3259>

**Przykłady łamania reguły zakonnej
przez kanoników regularnych z Żagania
w średniowieczu w świetle kroniki klasztornej
Jak to, co złe, miało wskazywać braciom dobrą drogę**

1. Przykłady łamania zasad życia klasztornej przez braci zakonnych – 2. Przykłady łamania zasad życia klasztornej przez opatów

W historiografii podkreślano wielokrotnie, że Kościół katolicki jako instytucja odegrał istotną rolę w rozwoju średniowiecznego społeczeństwa na Śląsku¹. Oddziaływanie na otoczenie poprzez biskupstwa, sieć parafii i klasztorów wpływało na funkcjonowanie ówczesnego świata, zmieniając go i kreując². Od XII w. w świecie

¹ Zob. m.in.: Tadeusz Silnicki. 1953. *Dzieje i ustroj Kościoła Katolickiego na Śląsku do końca wieku XIV*. Warszawa: Pax; Waclaw Korta. 1958. „Rozwój wielkiej własności klasztornej na Śląsku do połowy XIII w.”. *Śląski Kwartalnik Historyczny* Sobótka 13 (2): 179–205; Władysław Abraham. 1962. *Organizacja Kościoła w Polsce: do połowy wieku XII*. Poznań: Pallottinum; Waclaw Korta. 1964. *Rozwój wielkiej własności feudalnej na Śląsku do połowy XIII wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Kazimierz Dola. 1996. *Dzieje Kościoła na Śląsku*. Cz. 1: *Średniowiecze*. Opole: Drukarnia Wydawnictwa Świętego Krzyża; Józef Mandziuk. 2003. *Historia kościoła katolickiego na Śląsku*. T. I, cz. 1: *Średniowiecze (do 1302 roku)*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; Józef Mandziuk. 2004. *Historia kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1, cz. 2: *Średniowiecze (1302–1417)*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wszędzie tam dalsza literatura na ten temat.

² Marc Bloch. 2002. *Spoleczeństwo feudalne*. Tłum. Eligia Bąkowska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 87–88; Stanisław Bylina. 2002. *Chryścianizacja wsi polskiej u schyłku średniowiecza*. Warszawa: Instytut Historii PAN; Eugeniusz Wiśniowski. 2004. *Parafie w średniowiecznej Polsce: struktura i funkcje społeczne*. Lublin: Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL; Marek Derwich. 2008. Zakonnicy a rozwój religijności na ziemiach polskich. W *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*. T. 1: *Struktury kościelno-publiczne*. Red. Halina Manikowska, Wojciech Brojer, 329–351; Stanisław Bylina. 2008. Przestrze-

chrześcijańskim coraz większą popularność zyskiwały formacje zakonne kierujące się regułą św. Augustyna³, głównie dzięki swojej elastyczności i możliwości dostosowania jej do lokalnych uwarunkowań⁴. Reguła ta była również odpowiedzią na zapotrzebowanie zmieniających się w ówczesnym świecie realiów i oczekiwanych wobec klasztorów sposobów ich funkcjonowania, również wynikających z potrzeb fundatorów i dobrodziejów Kościoła⁵. To właśnie tę regułę, jako wytyczne dla wypełniania swojego codziennego powołania, przyjęły klasztory kanoników regularnych, które miały duży wpływ na rozwój Śląska na wielu płaszczyznach,

nie sakralne mieszkańców wsi u schyłku średniowiecza. W *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*. T. 1: *Struktury kościelno-publiczne*. Red. Halina Manikowska, Wojciech Brojer, 149–189. Warszawa: Instytut Historii PAN.

³ Tekst reguły dostępny jest w języku polskim: Marek Starowieyski, *Reguła św. Augustyna*. W *Starożytne reguły zakonne*. 1980. Red. Marek Starowieyski, 73–102. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

⁴ Por. Georg Lawless. 1995. Przegląd monastycyzmu augustiańskiego i kilka sugestii co do dalszych badań. W *Duchowość starożytnego monastycyzmu*. Red. Marek Starowieyski, 61–86. Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec; Anna Pobóg-Lenartowicz. 1999. Ideał opata w śląskich średniowiecznych kronikach klasztoru kanoników regularnych. W *Człowiek i Kościół w dziejach. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. K. Doli z okazji 65 rocznicy urodzin*. Red. Jan Kopiec, Norbert Widok, 103. Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego; Marek Derwich. 2004. *Klasztory i mnisi*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 27; Adolar Zumkeller. 2017. *Sens i duch reguły św. Augustyna*. Tłum. Celina Gorol. Kraków: Zgromadzenie Sióstr św. Jadwigi. Drukarnia Archidiecezjalna.

⁵ Leokadia Matusik. 1974. „Próba spojrzenia na postawę polityczną środowiska wrocławskich kanoników regularnych w średniowieczu”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 23: 45; Henryk Damian Wojtyska. 1975. Nauka i nauczanie u kanoników regularnych (na przykładzie Kongregacji Bożego Ciała). W *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 2, cz. 2. Red. Marian Rechowicz, 455. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL; Benedykt Zientara. 1997. *Henryk Brodaty i jego czasy*. Warszawa: Trio; Marek Zahajkiewicz. 2000. Miejsce zakonów w duszpasterstwie średniowiecznych miast. W *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 308. Wrocław – Opole: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych (LARHCOR). Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego; Jerzy Kłoczowski. 2003. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*. Poznań: W drodze, 40–46; Rafał Witkowski. 2008. Kanonicy regularni i kartuzi: dwa zakony późnego średniowiecza i ruch devotio moderna. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 561–562. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich.

jak np. kultury⁶, duchowości⁷ czy gospodarki regionu⁸. Powołani wszak zostali nie tylko do modlitwy i studiowania ksiąg za zamkniętymi murami klasztorными. Pro-

⁶ Alfred Świerk. 1965. *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Walentyna Węgrzyn-Klisowska. 1971. „Przyczynki do działalności muzycznej klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu”. *Muzyka* 22 (1): 119–121; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2003. Kulturotwórcza rola kanoników regularnych w średniowiecznej Polsce. W *Sacrum i profanum. Klasztory i miasta w rzeczywistości Górnego Śląska w średniowieczu*. Red. Elżbieta Bimler-Mackiewicz, 107–113. Rybnik: Muzeum w Rybniku; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2005. Formacja intelektualna śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Źródła kultury umysłowej w Europie środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*. Red. Antoni Barciak, 180–195. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski; Wojciech Mrozowicz. 2010. Konwent kłodzki i jego kultura w XV wieku w świetle własnej kroniki. W *Święty Stanisław Kazimierczyk CRL (1433–1489). Postać – środowisko – kultura – dziedzictwo*. Red. Kazimierz Łatak, 250–262. Kraków: Legra; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2010. Z badań nad studiami uniwersyteckimi śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*. Red. Antoni Barciak, 248–262. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2013. Uczeń i sławni mężowie w Katalogu opatów żagańskich. W *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy środkowej*. Red. Beata Wojciechowska, Waldemar Kowalski, 241. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego. Wszędzie tam dalsza literatura.

⁷ Henryk Damian Wojtyska. 1996. „Duchowość kanoników regularnych”. *Saeculum Christianum* 3 (1): 123–130; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2002. Kult świętych w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu. W *Eccllesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym*. Red. Halina Manikowska, Hanna Zaremska, 439–453. Warszawa: Instytut Historii PAN; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2016. Liturgia śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Tradycje monastyczne w Europie: między liturgiką a performatyką II*. Red. Erwin Mateja, Zbigniew Solński, 89–100. Opole: Redakcja Wydawnictwa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Tam też dalsza literatura na ten temat.

⁸ Zob. m.in.: Anna Pobóg-Lenartowicz. 1994. *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku* (Rozprawy i Opracowania 16). Opole: Wydawnictwo św. Krzyża; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2003. Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych). W *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*. Red. Antoni Barciak, 294–302. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski; Paweł Wiszewski. 2003. Miejsce gospodarki w świecie według Ludolfa z Żagania (na marginesie „Katalogu opatów żagańskich”). W *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*. Red. Antoni Barciak, 314–323. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski; Katarzyna Chmielewska. 2016. „Klasztor i jego stan posiadania w świetle narracji *Chronicae abbatum Beatae Mariae Virginis in Arena*”. *Zeszyty Historyczne. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie* 15: 13–24; Zbigniew Witczak. 2019. „Nie tylko Primus reformator klasztoru żagańskiego. Działalność gospodarcza opata Trudwina I”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 39 (1): 189–209.

wadzili również szeroko zakrojoną działalność edukacyjną⁹, duszpasterską¹⁰ i charytatywną¹¹.

Pierwszy konwent kanoników regularnych został sprowadzony w pierwszej połowie XII w. na górę Ślężę, z której został później przeniesiony na wrocławską wyspę Piasek¹². Dependencją opactwa kanoników regularnych Najświętszej Maryi Panny we Wrocławiu była założona w drugim dziesięcioleciu XIII w. prepozytura w Nowogrodzie Bobrzańskim¹³, która około 1260 r. została podniesiona do rangi

⁹ Wojtyśka. 1975. Nauka i nauczanie, 455–458; Wojciech Mrozowicz. 1995. Szkoła klasztoru kanoników regularnych – augustianów w Kłodzku w średniowieczu. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 63–81. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża; Zahajkiewicz. 2000. Miejsce zakonów, 312–313; Ireneusz Podedworny. 2008. Nauczanie w klasztorze kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 451–464. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich; Waclaw Szetelnicki. 2012. „Szkolnictwo kanoników regularnych na Śląsku w świetle reform podejmowanych przez opata Johanna Ignaca Melchiora von Felbiger – wybrane aspekty”. *Nasza Przeszłość* 117: 259–299.

¹⁰ Dola. 1996. *Dzieje Kościoła*, 78–79; Anna Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu* (Studia i Monografie 269). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 111–113; Franz Machilek. 1985. Ludolf von Sagan. W *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfassenlexicon*. T. 5. Red. Kurt Illing, Christine Stöllinger, 978. Berlin – New York: Walter de Gruyter; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2000. Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania. W *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 385–387. Wrocław – Opole: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych (LARHCOR). Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

¹¹ Kazimierz Dola. 1968. „Szpitale średniowieczne Śląska”. *Roczniki Teologiczne Śląska Opolskiego* 1: 239–292; Marek Słoń. 2000. *Szpitały średniowiecznego Wrocławia*. Warszawa: Neriton; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2004. Działalność charytatywna kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu. W *Curatores pauperum. Źródła i tradycje kultury charytatywnej Europy Środkowej*. Red. Antoni Barciak, 105–113. Katowice: Societas Scientiarum Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski; Marian Surdacki. 2015. „Szpitalnictwo zakonne w średniowiecznej Polsce”. *Roczniki Humanistyczne* 63 (2): 58–61.

¹² Zob. zwłaszcza: Anna Pobóg-Lenartowicz. 1992. „Stan badań nad klasztorem kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 101: 85–98; Pobóg-Lenartowicz. 1994. *Uposażenie i działalność*; Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku*; Mieczysław Kogut. 2005. „Ślezański klasztor”. *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 6 (2): 82–101; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2007. *A czyni ich były liczne i godne pamięci. Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku* (Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku 40). Opole: Wydawnictwo św. Krzyża; Mieczysław Kogut. 2008. *Dzieje kanoników regularnych w Sobótce – Górcie do połowy XV wieku. W Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 153–180. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich. Tam dalsza literatura dotycząca tego opactwa.

¹³ Arthur Heinrich. 1900. *Geschichtliche Nachrichten über Naumburg a. B., Freiwaldau u. Halbau*. Sagan: A. Menzel; Walter Schlesinger. 1962. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter*. T. 1:

opactwa¹⁴. W 1284 r. przeniesiono konwent nowogrodzki do Żagania¹⁵, głównie za sprawą księcia Przemka¹⁶ oraz biskupa wrocławskiego Tomasza II¹⁷.

Pomimo tego, że braci klasztornych obowiązywały jasno określone zasady i reguły, których powinni przestrzegać w codziennym sprawowaniu swoich obowiązków, nie zawsze udawało im się to czynić. Pokusy i namiętności odkrywające ludzkie słabości cychają na ludzi dzisiaj tak samo jak kiedyś. W związku z tym również członkowie żagańskiego konwentu wystawiani byli na próby, które miały sprowadzić ich na drogę grzechu i łamania obowiązującej ich reguły. O tym, jakich występków dopuszczali się kanonicy regularni z Żagania, możemy dowiedzieć się z kart kroniki klasztornej, która zapoczątkowana została przez opata Ludolfa (sprawował swój urząd w latach 1398–1422)¹⁸. Artykuł ten ma na celu zaprezentowanie, jakie grzechy i ludzkie ułomności najczęściej wytykane były członkom żagańskiego konwentu – ze świadomością i naciskiem na to, że były to jedynie przykłady, które miały pokazywać czytającym kronikę kanonikom, jakich czynów należy uni-

Von den Anfängen kirchlicher Verkündigung bis zum Ende des Investiturstreites. Köln: Böhlau Verlag; Geogr Steller. 1968–1969. „Die Anfänge des (Saganer) Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217–1284)”. *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 26: 19–63; 27: 30–52; Mieczysław Kogut. 2008. „Początki klasztoru kanoników regularnych w Nowogrodzie Bobrzańskim”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 16 (1): 203–210; Małgorzata Doroz-Turek. 2011. „Średniowieczna architektura klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku na przykładzie Nowogrodu Bobrzańskiego”. *Czasopismo Techniczne. Architektura* 23/7 – A: 487–506. Tam dalsza literatura na temat prepozytury w Nowogrodzie Bobrzańskim i jej losów.

¹⁴ Gustaw Adolf Stenzel. 1835. *Catalogus abbatum Saganensium*. W *Scriptores rerum Silesiacarum*. T. 1, 179. Breslau: Josef Max & Komp (dalej: CAS).

¹⁵ Heinrich Grüger. 1995–1996. „Schlesisches Klosterbuch Naumburg am Bober. Praepositura conventualis, dann Abtei, später Praepositura ruralis der Regulierten Augustiner-Chorherren”. *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 36–37: 25–36; Anna Pobóg-Le-nartowicz. 2000. *Silvestres in moribus erant*. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu. W *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultu w średniowieczu* (Spotkania Bytomskie 4). Red. Sławomir Moździoch, 235–241. Wrocław: WERK; Wojciech Mrozowicz. 2001. Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 r.). W *„Memoriae amici et magistri”*. *Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korty (1919–1999)*. Red. Marek Derwich, Wojciech Mrozowicz, Rościśław Żerelik, 101–108. Wrocław: Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹⁶ Dokument księcia Przemka z 8 maja 1284 r.: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, *Klasztor Augustianów w Żaganiu*, Rep. 116, nr 18 (dalej: Rep. 116); Colmar Grünhagen. 1886. *Regesten zur schlesischen Geschichte*. cz. 3: *Bis zum Jahre 1300* (Codex Diplomaticus Silesiae T. 7). Breslau: Josef Max & Komp, nr 1781 (dalej: SR).

¹⁷ Rep. 116, nr 19; SR, nr 1814.

¹⁸ Na temat opata Ludolfa – zob. Barbara Leszczyńska. 1964. „W sprawie monografii Ludolfa z Żagania”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 8: 147–159; Franz Machilek. 1966. „Ludolf von Einbeck, Abt von Sagan”. *Einbecker Jahrbuch* 26: 104–107; Franz Machilek. 1967. *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*. München: Robert Lerche; Machilek. 1985. *Ludolf von Sagan*, 974–984; Wojciech Mrozowicz. 2010. Ludolf of Żagań. W *Encyclopedia of the medieval chronicle*. T. 2: J–Z. Red. Graeme Dunphy, 1049–1050. Leiden – Boston: Brill.

kać. Nawet sam twórca kroniki zaznaczył w jej wstępie, że spisuje zarówno dobre, jak i złe czyny¹⁹ po to właśnie, aby stanowiły one drogowskazy i pouczenia mające pokazać, jak należy postępować, aby wieść życie cnotliwe na chwałę Boga²⁰. Ze-stawienie dobra i zła miało być nie tylko narzędziem kontrastującym, ale w opinii kronikarza poznanie przeszłości – zarówno tej pozytywnej, jak i negatywnej – mogło dawać szansę grzesznikowi na odnalezienie właściwej drogi²¹.

1. Przykłady łamania zasad życia klasztornego przez braci zakonnych

Alkohol w średniowiecznych klasztorach był trunkiem spożywanym niemal codziennie. Jednak jego nadmierne picie było postrzegane jako nieprzystające zakonnikowi i wpływające negatywnie na jego pobożność. Kronika żagańska kilkakrotnie zarzuca braciom nadmierne zamięlowanie do napojów alkoholowych. Opat Trudwin (1325–1347), którego kronikarz nazywa pierwszym reformatorem życia wewnętrznego w klasztorze²², zmagał się z konsumpcją alkoholu wśród swoich podopiecznych, którzy woleli w taki sposób spędzać czas niż oddawać się modlitwie i kontemplacji²³. Za opata Jana II Pigwisa (1376–1390) bracia nie kryli się ze spożywaniem alkoholu, czyniąc to nie samotnie w swoich celach, lecz wspólnie i jawnie, tak że starsi bracia pili z młodszymi, a zdarzały się nawet przypadki, że w procederze tym uczestniczyły zapraszane do klasztoru kobiety²⁴. Jako usprawiedliwienie swoich czynów kanonicy żagańscy mieli wykręcać się przed przełożonym potrzebą wzmocnienia żołądków. Kwoty przeznaczane na zakup alkoholu miały dochodzić nawet do 3 groszy dziennie²⁵. Nadmierne spożywanie trunków łączyło się z grzechem niesumienności i niewłaściwego oddawania się modlitwie, ponieważ całonocne biesiady braci doprowadzały często do tego, że nie potrafili oni zbudzić się na *matutinum*²⁶. Picie alkoholu przez braci odbywało się również poza murami klasztoru, czego przykładem jest historia brata Andrzeja Rittersa. Został on przez przeora wysłany z pewnym zadaniem do Żagania, a gdy długo nie

¹⁹ CAS, s. 174.

²⁰ CAS, s. 173.

²¹ CAS, s. 175.

²² CAS, s. 242.

²³ CAS, s. 184.

²⁴ CAS, s. 200.

²⁵ CAS.

²⁶ CAS.

wracał, okazało się, że za dużo wypił podczas swojego pobytu poza murami klasztoru²⁷. Wychodzenie na zewnątrz klasztoru wiązało się często z hucznymi zabawami, nawet jeżeli powodem wysłania były sprawy związane z życiem wewnątrz konwentu. Opat Marcin Rinkenberga zabronił urządzania po Mszy św. prymicyjnej śniadania dla przyjaciół i rodziny poza murami klasztoru, ponieważ często były to zabawy tak huczne, że budziły zgorszenie wśród okolicznej ludności²⁸. Skrajnym przypadkiem nadużywania alkoholu był przykry epizod, który miał miejsce w 1507 r., kiedy to trzech braci miało zapaść się na śmierć²⁹.

Oprócz problemów ze wstrzemięźliwością od napoju i pokarmu zdarzało się, że bracia miewali słabość do kobiet. Z tego też względu opat Trudwin zakazał im wychodzenia pojedynczo poza mury klasztorne, ponieważ miało to stwarzać sytuacje sprzyjające niewywiązywaniu się ze ślubu czystości³⁰. W czasie sprawowania urzędu opata przez Mikołaja Weintruda kobiety miały przebywać wewnątrz klasztoru, w tym w refektarzu³¹. Takie samo połączenie grzechów braci jak za opata Trudwina, a więc alkohol oraz kobiety, dręczyło sumienie opatowi Janowi II Pigwisowi. Zapraszane przez kanoników za mury klasztorne niewiasty miały brać udział w suto zakrapianych biesiadach i tańcach³². Kolejnym przykładem zbyt bliskich kontaktów kanoników żagańskich z kobietami jest *casus* brata Ulryka Steinborna. Zarzucano mu nierząd, a ponieważ nie chciał przyznać się do winy, opat zaproponował mu oczyszczenie się z winy wespół z innymi braćmi. Brat Ulryk, wiedząc, że nie znajdzie dla siebie wsparcia, przyznał się do zarzucanych mu czynów. Najpierw był więziony w klasztornej więzi, a następnie wysłany do klasztoru w Kłodzku³³. Brat Ulryk po powrocie z Kłodzka nie odzyskał już swojego miejsca w chórze i kapitule. Uprosił więc opata o możliwość wyjazdu do klasztoru w Trzemesznie³⁴. Również o nierząd oskarżono Jana Widenera, który został pozbawiony miejsca w stallach oraz miał siedzieć na ziemi przez 20 dni. Po tej pokucie przywrócono mu pełnię praw³⁵.

²⁷ CAS, s. 373–374.

²⁸ CAS, s. 362.

²⁹ CAS, s. 423.

³⁰ CAS, s. 186.

³¹ CAS, s. 198.

³² CAS, s. 201.

³³ CAS, s. 204–206.

³⁴ CAS, s. 226.

³⁵ CAS, s. 205–206.

Jednym z najpoważniejszych wykroczeń przeciw zasadom obowiązującym we wspólnocie zakonnej było nieposłuszeństwo wobec przełożonego³⁶. Znaczenie dyscypliny i zawierzenia opatowi jako swojemu zwierzchnikowi mocno podkreślał Ludolf na kartach swojej kroniki³⁷. Jaskrawym wystąpieniem przeciw władzy opata był bunt braci przeciw reformom Trudwina. Niezadowoleni z wprowadzanych zmian bracia doprowadzili do wizytacji klasztoru i przedstawili swoje żądania, w których domagali się zwolnienia opata z jego funkcji³⁸. Jan II Pigwis, poprzez próby naprawy życia wewnętrznego w klasztorze, również nie wzbudzał zadowolenia u wszystkich braci, którzy liczyli, że ze względu na swój wiek opat szybko umrze, a to pozwoli im na powrót do starego i dobrze im znanego trybu życia, nie zawsze zgodnego z założeniami klasztornych regulacji³⁹. Za nieposłuszeństwo wobec tego opata brat Albert został uwięziony, jednak pod przysięgą uwolniono go, a za jej złamanie groziła mu kara odsunięcia od wspólnoty i utrata miejsca w stalach⁴⁰. Próby przywrócenia dyscypliny zakonnej przez opata Jana popierane były przez trzech innych członków konwentu: przeora Mikołaja z Żąbkowic, prepozyta Macieja i podprzeora Ludolfa⁴¹. Na nich również spadło odium ze strony braci. W tym przypadku mamy więc do czynienia z nieposłuszeństwem wobec większej liczby członków zarządu klasztoru niż tylko opata. Najbardziej dotkliwy, w konsekwencjach dla sprawującego urząd opata, bunt członków żagańskiego konwentu miał jednak miejsce w trakcie wypełniania swoich zadań przez Henryka Leslava⁴², kiedy to wewnątrz klasztoru pojawiła się wobec niego jawna opozycja. W sprawę zamieszanych było aż pięciu braci, którzy spiskując z zażartym wrogiem opata, księciem Janem I żagańskim, wydali swojego przełożonego w ręce władcy. Dla Henryka Leslava spisek zakończył się torturami, ośmieszeniem, okaleczeniem

³⁶ Ludo J.R. Milis. 1996. *Anielscy mnisi i ziemscy ludzie: monastycyzm i jego znaczenie w społeczeństwie średniowiecznym*. Tłum. Jadwiga Piątkowska. Kraków: Znak, 31–32. Dla kanoników regularnych – zob. Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku*, 142–146.

³⁷ M.in.: CAS, s. 228.

³⁸ CAS, s. 186. Na szczęście dla opata udało mu się w drugiej instancji zmienić pierwotny werdykt, zwalniający go ze sprawowanego urzędu. Por. Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku*, 145.

³⁹ CAS, s. 202.

⁴⁰ CAS, s. 205.

⁴¹ CAS.

⁴² Na temat rodziny Leslav – zob. Anna Pobóg-Lenartowicz. 1997. Opat Konrad zwany „z Włocławka” i jego rządy w klasztorze kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu w XIV w. W *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*. Red. Andrzej Radzimiński, Anna Supruniuk, Jan Wroniszewski, 101–114. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika; Joanna Karczewska. 2007. „Rodzina von Leslav i jej działalność w XIV–XV wieku”. *Studia Zachodnie* 9: 75–80.

i w konsekwencji ustąpieniem ze sprawowanego urzędu⁴³. Przykładów kategoryzowanych w kronice jako nieposłuszeństwo wobec przełożonego można mnożyć. Brat Mikołaj Gyseliar opuścił bez zgody opata Żagań pod pozorem poszukiwania innego klasztoru, o bardziej restrykcyjnej regule, a zamiast tego został kapelanem papieskim. Ludolf ganił ten czyn jako grzech nieposłuszeństwa wobec opata⁴⁴. Opat ten bardzo surowo karał wykroczenia i nieposłuszeństwo, np. poprzez pozbawianie miejsc w chórze, jedzenie z ziemi, odosobnieniem i odsunięciem od sprawowania *officium*. Tak ukarał m.in. brata Hieronima Ebirhardta, który wysłany do Trzemeszna odbywał tam służbę przy ołtarzu, pomimo braku zgody opata Ludofla i bez osiągnięcia odpowiedniego wieku⁴⁵.

Nieposłuszeństwo wobec przełożonych wiązało się często, jak w przypadku wspomnianego brata Mikołaja Gyseliara, z samowolnym opuszczaniem murów klasztornych przez braci oraz ich włóczęgostwem. Brat Breclzlow odszedł do franciszkanów pod pozorem poszukiwania surowszej reguły, ale ze względu na to, że prowadził świeckie i światowe życie, odszedł również i z tego klasztoru. Kronikarz ganił go za jego występki i nawet wytykał mu, że skoro nie mógł utrzymać dyscypliny w klasztorze o lżejszej regule jak kanonicy, to tym bardziej u franciszkanów nie dałby rady⁴⁶. Opuszczenie klasztoru pod pozorem poszukiwania nowego i bardziej restrykcyjnego środowiska pojawia się na kartach kroniki kilkakrotnie. Brat Jan Koeselich wystąpił z zakonu z takim właśnie zamiarem, jednak zamiast tego udał się do Rzymu i uzyskał tam pismo, które dawało mu możliwość objęcia stanowiska prepozyta Świętego Ducha. Plan bezprawnego objęcia tej funkcji został jednak obalony przez opata Macieja i konwent. Bratu Janowi wybaczone winy i przyjęto go znowu na łono konwentu⁴⁷.

Kronika klasztorna dostarcza dowodów na to, że wśród członków żagańskiego konwentu zdarzały się również kradzieże, bójki i zabójstwa. Pewnej nocy skradziono skarb, który zgromadził opat Teodoryk, a było to około 400 grzywien. Część skarbu należała do biskupa Przeclawa, dlatego też opat postarał się o ekskomunikę dla braci, którzy mogliby uczestniczyć w tym procederze. Kradzieży dokonał – jak się później okazało – profes Prebis. Miał on niedługo potem umrzeć w więzieniu, a ponieważ zmarł w grzechu, to pochowany został poza cmentarzem i bez pogrzebu⁴⁸. Brat Jan

⁴³ CAS, s. 289–290.

⁴⁴ CAS, s. 227.

⁴⁵ CAS.

⁴⁶ CAS, s. 190.

⁴⁷ CAS, s. 226–228.

⁴⁸ CAS, s. 188–189.

Rotkogił odszedł z Żagania bez pozwolenia i sprzedał książkę, którą ukradł z klasztornej biblioteki: *Summę pizańską*⁴⁹. Po odbyciu wymierzonej pokuty w prepozyturze w Worin odzyskał swoje miejsce w hierarchii klasztornej⁵⁰. Brat Andrzej przywłaszczył sobie pewne klasztorne dobra, za co opat Ludolf ukarał go odosobnieniem od wspólnoty⁵¹. Wspominany już brat Jan Koeselicz pobił się z jednym z braci, co było kolejnym jego występkiem, nieprzystającym chrześcijaninowi, a tym bardziej kanonikowi⁵². Przywoływany wcześniej brat Andrzej Ritter, po tym, jak został przyłapany na nadużywaniu alkoholu poza murami klasztoru, zaczął sprzeczać się z opatem, co doprowadziło do rękoczynów pomiędzy nimi. Brat Andrzej zranił swojego przełożonego nożem. Myśląc, że zabił głowę konwentu, wyskoczył przez okno, popełniając samobójstwo⁵³. Do bardzo hańbiącego czynu, a więc zabójstwa, dopuścił się brat Mikołaj Newinburg, pleban w Görldorf – nie znamy, niestety, więcej szczegółów tej historii⁵⁴.

W przypadku grzechów popełnianych przez braci zauważyć można, że brak wstrzeźliwości od alkoholu często łączył się z nadmiernymi i dwuznacznymi kontaktami z kobietami oraz pobieżnym i niepobożnym odmawianiem modlitw lub w ogóle ich zaniechaniem. Nieposłuszeństwo wobec przełożonego korelowało silnie z włóczęgostwem i bezprawnym opuszczaniem murów klasztornych oraz dokonywaniem kradzieży i oszustw. Często zdarzało się, że dobry opat, jak i cały konwent, umożliwiał zbłąkanemu bratu odpokutowanie swoich win i powrót na łono klasztoru, nawet z odzyskaniem dawnego miejsca w hierarchii⁵⁵.

2. Przykłady łamania zasad życia klasztornego przez opatów

Od opata jako głowy konwentu z założenia oczekiwano ponadprzeciętnych umiejętności i zdolności⁵⁶. Jednak również przełożeni klasztorów dopuszczali się grze-

⁴⁹ CAS, s. 226.

⁵⁰ CAS.

⁵¹ CAS, s. 264–265.

⁵² CAS, s. 226.

⁵³ CAS, s. 373–374.

⁵⁴ CAS, s. 206.

⁵⁵ Oczywiście nie było to możliwe w przypadku dokonania zabójstwa lub samobójstwa.

⁵⁶ Zob. m.in.: Pobóg-Lenartowicz. 1999. Ideał opata, 103–118; Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku*, 55–64; Marek Derwich. 2004. Opat: geneza, rola i funkcje. Zarys problemu. *W Kolory i struktury średniowiecza*. Red. Wojciech Fałkowski, 128–135. Warszawa: DiG.

chów i odstępstw od reguł, które miały być podstawą funkcjonowania opactw. Nie inaczej było w przypadku klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu.

Obecność kobiet w klasztorze sprawiała problemy i doprowadzała do dwuznacznych sytuacji nie tylko przez działania braci. Opat Mikołaj Weintrud miał częstować przebywające w klasztorze niewiasty jedzeniem i prowadzić z nimi rozmowy⁵⁷. Kronikarz, co prawda, usprawiedliwiał to tym, że Mikołaj chciał w ten sposób odciągnąć je od towarzystwa kanoników⁵⁸, jednak trudno określić, ile w tym było prawdy, a jak dalece był to zabieg kronikarza, który w ten sposób chciał pokazać, że podstęp może służyć dobrej sprawie⁵⁹. Opat Marcin Rinckenberg leczył ludzi – głównie kobiety, które przebywały w domu letnim opata nawet do późnych godzin wieczornych, co rodziło zgorszenie wśród miejscowej ludności i samych braci⁶⁰. Opat Paweł Haugewicz z kolei często przesiadywał do nocy na biesiadach w towarzystwie kobiet⁶¹.

Bardzo ganioną postawą przełożonych klasztoru była niegospodarność i rozrzutność⁶². Opat Maciej z Byczyny, bez wiedzy kapituły, zaciągnął u księcia pożyczkę na 200 grzywien, za co spotkała go złość ze strony braci zakonnych pomimo tego, że pieniądze te miał on przeznaczyć na cele klasztorne⁶³. Ten sam zwierzchnik żagańskiego konwentu miał przekraczać umiar w dobieraniu szat, jeździe konnej i otaczaniu się przepychem, co skutkowało jego ogromną pychą⁶⁴. Marcin Rinckenberg także nie należał do najlepiej gospodarujących opatów, czego dowodem było częste zastawianie dóbr klasztornych⁶⁵. Ponieważ lubił mieć pieniądze w szkatule klasztornej, często robił to bezzasadnie i zaciągnięte zobowiązania obciążały dotkliwie konwent, który niejednokrotnie nie był nawet informowany o takich transakcjach⁶⁶. Duże sumy pochłonęły zakupy psów my-

⁵⁷ CAS, s. 198.

⁵⁸ CAS.

⁵⁹ Aleksandra Filipek-Misiak. 2016. *W ogrodzie cnót, wad i grzechów. Problematyka cnót w wybranych średniowiecznych kronikach klasztornych na Śląsku i w Czechach*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 174–175. Na temat kłamstwa jako czynu, który nie zawsze był grzechem, zob. Marcia Colish. 2005. *Rethinking Lying in the Twelfth Century*. W *Virtue and Ethics in the Twelfth Century*. Red. István Bejczy, Richard Newhauser, 155–173. Leiden – Boston: Brill.

⁶⁰ CAS, s. 368.

⁶¹ CAS, s. 407–410.

⁶² Na temat znaczenia gospodarności w świetle kroniki żagańskiej zob. Wiszewski. 2003. *Miejsce gospodarki*, 314–323.

⁶³ CAS, s. 230.

⁶⁴ CAS.

⁶⁵ CAS, s. 360.

⁶⁶ CAS, s. 369–370.

śliwskich i koni, które opat Marcin hodował⁶⁷. Opat Paweł Haugewicz posiadał opackie domy letnie poza Żaganiem, w których przebywał tak długo, aż zabrakło tam jedzenia i picia⁶⁸. Dodatkowo zarządzał majątkiem wspólnoty jak swoim, nie pytając nikogo o zgodę, nawet starszyznę klasztorną⁶⁹. Zmusił braci klasztornych do wyłożenia z kasy konwentu sumy 200 dukatów na uzyskanie prawa pontyfikiów po tym, jak dowiedział się, że taki przywilej otrzymał opat z Lubiąży⁷⁰. Do stołu opackiego zapraszał często osoby świeckie, co również zostało mu wytknięte przez kronikarza klasztornego⁷¹. Opat pożyczył również kapitanowi książąt saksońskich 100 florenów węgierskich, z których żaden nie został zwrócony do kasy klasztornej⁷².

Dla kronikarzy klasztornych ważne było również odpowiednie odprawianie liturgii i właściwe zachowanie się w kościele. Złamania tych zasad dokonał opat Marcin Rinkenberg, ponieważ pozwolił na śpiewanie w kościele śpiewów nieliturgicznych, co zgorszyło ówczesnego przeora⁷³. Opat Paweł Haugewicz odprawiał Mszę św. czasami tak szybko, że pojawiała się obawa, czy wszystkie gesty i modlitwy wymagane obrzędem wykonywał prawidłowo⁷⁴. Miał on dodatkowo złamać regułę zakonną, ponieważ samodzielnie wprowadził zmiany w godzinach kanonicznych, upodabniając rytm dnia do stosowanego w katedrze wrocławskiej⁷⁵.

Widać, że grzechami niedbalstwa, pychy, rozrzutności i wieloma innymi odznaczali się opaci Marcin Rinkenberg i Paweł Haugewicz. Ten pierwszy miał być nawet wobec braci opryskliwy i prowokować ich do rękoczynów⁷⁶. Jednak prawdziwy upadek życia klasztornego nastąpił w trakcie sprawowania władzy przez opata Pawła z Lwówka. Zaczął on głosić w klasztorze nauki Lutera, zachęcając braci do opuszczenia klasztoru, obdarowywał ich na drogę pieniędzmi, księgami i innymi niezbędnymi przedmiotami⁷⁷. W 1535 r. sam Marcin Luter

⁶⁷ CAS, s. 369.

⁶⁸ CAS, s. 410.

⁶⁹ CAS.

⁷⁰ CAS, s. 412.

⁷¹ CAS, s. 414.

⁷² CAS.

⁷³ CAS, s. 375.

⁷⁴ CAS, s. 415.

⁷⁵ CAS, s. 415–417.

⁷⁶ CAS, s. 369.

⁷⁷ CAS, s. 458.

uczestniczył w ślubie dawnego opata żagańskiego, który ustąpił ze stanowiska w 1525 r.⁷⁸

Na zakończenie tego krótkiego zarysu grzechów, jakich dopuszczali się kanonicy żagańscy, należy dodać jeszcze jeden występki, który dotyczył targnięcia się na własne życie. Jest to już drugi taki przypadek w klasztorze w Żaganiu, ale ten został popełniony przez samego opata. Augustyn Franche popełnił samobójstwo w 1450 r., tj. w drugim roku swoich rządów⁷⁹. Pikanterii całej sprawie dodaje fakt, że pojawiały się pogłoski, iż pomogli mu w tym nieprzychylni mu bracia⁸⁰. Wydaje się jednak, że czyn ten wynikał z nieudźwignięcia ogromu obowiązków, jakie spoczywały na opacie, co pokazuje, jak trudna i odpowiedzialna była to rola, i jak wielkie znaczenie dla powodzenia jej wypełniania miało trafne wybranie przełożonego przez kapitułę zakonną.

*

Zarówno zwykli bracia, jak i opaci dopuszczali się łamania reguł życia zakonnego, grzesząc przy tym bardzo pospolitymi występkami. W przypadku zarządzających konwentem żagańskim widać mocne nasilenie takich sytuacji od drugiej połowy XV w. Wynikać mogło to zarówno z większej wiedzy na ten temat piszących dzieje klasztorne kronikarzy, jak i z tego, że zauważalne jest powolne chylenie się wspólnoty żagańskiej ku upadkowi, co znalazło swoje apogeum w rządach wspomnianego opata Pawła z Lwówka. Bracia zakonnicy grzeszyli głównie pijaństwem, kontaktami z kobietami i nieposłuszeństwem. W przypadku opatów, oprócz grzechu nieumiarkowania, były to głównie nadmiernie eksponowane wady: pycha, rozrzutność, zamiłowanie do zbytku i próżność⁸¹. Opaci byli również niekiedy określani jako uparci, nieprzejednani, surowi i gniewni. Można pokusić się więc o stwierdzenie, że władza i sprawowany urząd determinowały nieco odmienną

⁷⁸ Gérard Sivéry. 1985. Les chanoines d'Arrouaise et la Pologne. W *Les contacts religieux Franco-Polonais du Moyen Age a nous Jours. Relations, influences, images d'un pays vu par l'autre*, 55. Paris: Editions du Dialogue Centre National de la Recherche Scientifique.

⁷⁹ CAS, s. 321.

⁸⁰ CAS.

⁸¹ Podobnie wyglądała ta kwestia w drugim śląskim klasztorze Kanoników Regularnych, czyli we Wrocławiu. Por. Anna Pobóg-Lenartowicz. 1995. „Chronica abbatum Beate Marie Virginis in Arena” jako źródło poznania życia wewnętrznego klasztoru na Piasku we Wrocławiu. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 185–186. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.

ścieżkę zbaczania z przyjętych zasad postępowania – oczywiście jedynie w oparciu o informacje zachowane w kronice.

Negatywne przykłady prezentowane na kartach kroniki klasztornej miały bardzo ważną funkcję dydaktyczną. Kronika wpisywała się w nurt piśmiennictwa pragmatycznego⁸². Efektem tego było to, że oprócz naprowadzania czytających na właściwą drogę, poprzez pokazywanie tego, co złe i czego należy unikać, miała prezentować sytuację przed i po wprowadzaniu reform. Przełożeni klasztorni, widząc potrzebę dokonywania zmian, reagowali na zaistniałą sytuację i wprowadzali w życie plany naprawcze⁸³. Taki kontrast miał na celu jeszcze wyraźniejsze podkreślenie tego, jak ważne jest trzymanie się zasad, które obowiązują w klasztorze, aby życie w nim przybliżyło do cnotliwego i godnego naśladowania reguły zakonnej przez jego członków.

Przykłady popełnianych grzechów i łamania reguły zakonnej w klasztorze nie mogą nam jednak przesłonić tego, co było pozytywne w działalności kanoników regularnych na Śląsku. To, że wewnątrz murów klasztornych dochodziło niekiedy do odstępstw od przyjętych zasad, dowodzi jedynie temu, że byli oni również zwykłymi ludźmi, podatnymi na pokusy życia codziennego i otaczające ich „zakazane owoce” i popędy. Co bardzo ważne, problemy tego typu nie dotyczyły jedynie klasztoru żagańskiego⁸⁴. Problem upadku moralności dotyczył wielu klasztorów⁸⁵.

⁸² Constance Proksch. 1994. *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter* (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter. Neue Folge 2). Köln: Böhlau Verlag, 129–131; Edward Potkowski. 1997. Pisarz i jego dzieło w średniowiecznym społeczeństwie. W *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*. Red. Roman Michałowski, 265–279. Warszawa: DIG; Wojciech Mrozowicz. 2000. Średniowieczne śląskie dziejopisarstwo klasztorne. W *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*. Red. Antoni Barciak, 141–143. Katowice: Instytut Górnośląski; Wojciech Mrozowicz. 2005. Bogu czy ludziom. O motywach twórczości dziejopisarskiej. W *Causa creandi. O pragmatyce źródła historycznego* (Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia 156). Red. Stanisław Rosik, Przemysław Wiszewski, 91–101. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2006. Elementy piśmiennictwa pragmatycznego w twórczości śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*. Red. Jan Gancewski, Andrzej Wałkowski, 32–42. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ELSet.

⁸³ Zob. m.in.: Proksch. 1994. *Klosterreform und Geschichtsschreibung*; Anna Pobóg-Lenartowicz. 2008. Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykówna, 433–449. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich; Katarzyna Chmielewska. 2015. *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Tam dalsza literatura.

⁸⁴ Podobne problemy spotykamy w przypadku wrocławskiego opactwa Kanoników Regularnych, co również zostało zapisane w tamtejszej kronice klasztornej. Zob. Stenzel Adolf Gustaw. 1835. *Chronica abbatum Beatae Mariae Virginis in Arena*. W *Scriptores rerum Silesiacarum*. T. 2, 156–286. Breslau: Josef Max & Komp. Por. Pobóg-Lenartowicz. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku*.

⁸⁵ Zob. Jerzy Rajman. 1995. Kryzys polskich klasztorów norbertańskich w XIV i XV wieku. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu*

Kronikarz żagański podkreślał jednak, że walka z grzechem miała być prowadzona przez kolejne reformy życia wewnętrznego, co jest dowodem na to, że wielu opatów dostrzeżało zagrożenia i było świadomych potrzebnych zmian⁸⁶. To właśnie próby przerwania złych nawyków i procederów świadczyły o sile ich powołania. Warto również zaznaczyć, że w przypadku Pawła z Lwówka to wewnętrzna opozycja braci, którzy chcieli żyć zgodnie z zasadami profesji, jaką złożyli, doprowadziła do rezygnacji opata ze stanowiska⁸⁷. Tak więc walka z grzechem miała niekiedy charakter oddolny i tym bardziej nabierała ona na wartości i znaczeniu dla potencjalnego czytelnika, dla którego kronika była przeznaczona, a dzięki której możemy dzisiaj chociaż w części poznać życie wewnętrzne żagańskiego konwentu i problemy natury moralnej, jakie go trawiły.

*

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, *Klasztor Augustianów w Żaganiu*, rep. 116.

Źródła drukowane:

Grünhagen Colmar. 1886. *Regesten zur schlesischen Geschichte. Cz. 3: Bis zum Jahre 1300* (Codex Diplomaticus Silesiae T. 7). Breslau: Josef Max & Komp.

Stenzel Adolf Gustaw. 1835. *Catalogus abbatum Saganensium. W Scriptores rerum Silesiacarum. T. 1*, 179–528. Breslau: Josef Max & Komp.

Stenzel Adolf Gustaw. 1835. *Chronica abbatum Beatae Mariae Virginis in Arena. W Scriptores rerum Silesiacarum. T. 2*, 156–286. Breslau: Josef Max & Komp.

Opracowania:

Abraham Władysław. 1962. *Organizacja Kościoła w Polsce: do połowy wieku XII*. Poznań: Pallottinum.

i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 29–33. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.

⁸⁶ Por. Pobóg-Lenartowicz. 2008. Próby reform w klasztorach.

⁸⁷ CAS, s. 458.

- Bloch Marc. 2002. *Spoleczeństwo feudalne*. Tłum. Eligia Bąkowska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bylina Stanisław. 2002. *Chryścianizacja wsi polskiej u schyłku średniowiecza*. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Bylina Stanisław. 2008. Przestrzenie sakralne mieszkańców wsi u schyłku średniowiecza. W *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*. T. 1: *Struktury kościelno-publiczne*. Red. Halina Manikowska, Wojciech Brojer, 149–189. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Chmielewska Katarzyna. 2015. *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza.
- Chmielewska Katarzyna. 2016. „Klasztor i jego stan posiadania w świetle narracji *Chronicae abbatum Beatae Mariae Virginis in Arena*”. Zeszyty Historyczne. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie 15: 13–24.
- Colish Marcia. 2005. Rethinking Lying in the Twelfth Century. W *Virtue and Ethics in the Twelfth Century*. Red. István Bejczy, Richard Newhauser. 155–173. Leiden – Boston: Brill.
- Derwich Marek. 2004. *Klasztory i mnisi*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Derwich Marek. 2004. Opat: geneza, rola i funkcje. Zarys problemu. W *Kolory i struktury średniowiecza*. Red. Wojciech Fałkowski, 128–135. Warszawa: DiG.
- Derwich Marek. 2008. Zakonnicy a rozwój religijności na ziemiach polskich. W *Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu*. T. 1: *Struktury kościelno-publiczne*. Red. Halina Manikowska, Wojciech Brojer, 329–351. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Dola Kazimierz. 1968. „Szpitale średniowieczne Śląska”. *Roczniki Teologiczne Śląska Opolskiego* 1: 239–292.
- Dola Kazimierz. 1996. *Dzieje Kościoła na Śląsku*. Cz. 1: *Średniowiecze*. Opole: Drukarnia Wydawnictwa Świętego Krzyża.
- Doroz-Turek Małgorzata. 2011. „Średniowieczna architektura klasztorna kanoników regularnych św. Augustyna na Śląsku na przykładzie Nowogrodu Bobrzańskiego”. *Czasopismo Techniczne. Architektura* 23/7 – A: 487–506.
- Filipek-Misiak Aleksandra. Red. 2016. *W ogrodzie cnót, wad i grzechów. Problematyka cnót w wybranych średniowiecznych kronikach klasztornych na Śląsku i w Czechach*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Grüger Heinrich. 1995–1996. „Schlesisches Klosterbuch Naumburg am Bober. Praepositura conventualis, dann Abtei, später Praepositura ruralis der Regulierten Augustiner-Chorherren”. *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 36–37: 25–36.
- Heinrich Arthur. 1900. *Geschichtliche Nachrichten über Naumburg a. B., Freiwaldau u. Halbau*. Sagan: A. Menzel.

- Karczevska Joanna. 2007. „Rodzina von Leslav i jej działalność w XIV–XV wieku”. *Studia Zachodnie* 9: 75–80.
- Kłoczowski Jerzy. 2003. *Wspólnoty chrześcijańskie w tworzącej się Europie*. Poznań: W drodze.
- Kogut Mieczysław. 2005. „Ślązański klasztor”. *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 6 (2): 82–101.
- Kogut Mieczysław. 2008. „Początki klasztoru kanoników regularnych w Nowogrodzie Bobrzańskim”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 16 (1): 203–210.
- Kogut Mieczysław. 2008. *Dzieje kanoników regularnych w Sobótce – Górcie do połowy XV wieku. W Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 153–180. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich.
- Korta Waclaw. 1958. „Rozwój wielkiej własności klasztornej na Śląsku do połowy XIII w.”. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 13 (2): 179–205.
- Korta Waclaw. 1964. *Rozwój wielkiej własności feudalnej na Śląsku do połowy XIII wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Lawless Georg. 1995. *Przegląd monastycyzmu augustiańskiego i kilka sugestii co do dalszych badań. W Duchowość starożytnego monastycyzmu*. Red. Marek Starowieyski, 61–86. Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec.
- Leszczyńska Barbara. 1964. „W sprawie monografii Ludolfa z Żagania”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 8: 147–159.
- Machilek Franz. 1966. „Ludolf von Einbeck, Abt von Sagan”. *Einbecker Jahrbuch* 26: 104–107.
- Machilek Franz. 1967. *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus*, München: Robert Lerche.
- Machilek Franz. 1985. Ludolf von Sagan. W *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfassenlexicon*. T. 1. Red. Kurt Illing, Christine Stöllinger, 974–984. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Mandziuk Józef. 2003. *Historia kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1, cz. 1: *Średniowiecze (do 1302 roku)*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Mandziuk Józef. 2004. *Historia kościoła katolickiego na Śląsku*. T. 1, cz. 2: *Średniowiecze (1302–1417)*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Matusik Leokadia. 1974. „Próba spojrzenia na postawę polityczną środowiska wrocławskich kanoników regularnych w średniowieczu”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 23: 39–85.
- Milis Ludo J.R. 1996. *Anielscy mnisi i ziemscy ludzie: monastycyzm i jego znaczenie w społeczeństwie średniowiecznym*. Tłum. Jadwiga Piątkowska. Kraków: Znak.
- Mrozowicz Wojciech. 1995. Szkoła klasztoru kanoników regularnych – augustianów w Kłodzku w średniowieczu. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993*

- przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 63–81. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża.
- Mrozowicz Wojciech. 2000. Średniowieczne śląskie dziejopisarstwo klasztorne. W *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*. Red. Antoni Barciak, 141–159. Katowice: Instytut Górnośląski.
- Mrozowicz Wojciech. 2001. Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 r.). W „*Memoriae amici et magistri*”. *Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korty (1919–1999)*. Red. Marek Derwich, Wojciech Mrozowicz, Rościśław Żerelik, 101–108. Wrocław: Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Mrozowicz Wojciech. 2005. Bogu czy ludziom. O motywach twórczości dziejopisarskiej. W *Causa creandi. O pragmatyce źródła historycznego* (Acta Universitatis Wratislaviensis Historia. 156). Red. Stanisław Rosik, Przemysław Wiszewski, 91–101. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Mrozowicz Wojciech. 2010. Konwent kłodzki i jego kultura w XV wieku w świetle własnej kroniki. W *Święty Stanisław Kazimierzczyk CRL (1433–1489). Postać – środowisko – kultura – dziedzictwo*. Red. Kazimierz Łatak, 250–262. Kraków: Legra.
- Mrozowicz Wojciech. 2010. Ludolf of Żagań. W *Encyclopedia of the medieval chronicle*. T. 2: J–Z. Red. Graeme Dunphy, 1049–1050. Leiden – Boston: Brill.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1992. „Stan badań nad klasztorem kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia* 101: 85–98.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1994. *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku* (Rozprawy i Opracowania 16). Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1995. Chronica abbatum Beate Marie Virginis in Arena jako źródło poznania życia wewnętrznego klasztoru na Piasku we Wrocławiu. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 181–193. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1997. Opat Konrad zwany „z Włocławka” i jego rządy w klasztorze kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu w XIV w. W *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*. Red. Andrzej Radziwiński, Anna Supruniuk, Jan Wroniszewski, 101–114. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1999. Ideał opata w śląskich średniowiecznych kronikach klasztoru kanoników regularnych. W *Człowiek i Kościół w dziejach. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. K. Doli z okazji 65 rocznicy urodzin*. Red. Jan Kopiec, Norbert Widok, 103–118. Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego.

- Pobóg-Lenartowicz Anna. 1999. *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu* (Studia i Monografie 269). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2000. Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania. W *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 383–392. Wrocław – Opole: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych (LARHCOR). Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2000. *Silvestres in moribus erant*. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu. W *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultu w średniowieczu* (Spotkania Bytomskie 4). Red. Sławomir Moździoch, 235–241. Wrocław: WERK.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2002. Kult świętych w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu. W *Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym*. Red. Halina Manikowska, Hanna Zaremska, 439–453. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2003. Kulturotwórcza rola kanoników regularnych w średniowiecznej Polsce. W *Sacrum i profanum. Klasztory i miasta w rzeczywistości Górnego Śląska w średniowieczu*. Red. Elżbieta Bimler-Mackiewicz, 107–113. Rybnik: Muzeum w Rybniku.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2003. Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych). W *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*. Red. Antoni Barciak, 294–302. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górn Śląski.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2004. Działalność charytatywna kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu. W *Curatores pauperum. Źródła i tradycje kultury charytatywnej Europy Środkowej*. Red. Antoni Barciak, 105–113. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górn Śląski.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2005. Formacja intelektualna śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Źródła kultury umysłowej w Europie środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*. Red. Antoni Barciak, 180–195. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górn Śląski.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2006. Elementy piśmiennictwa pragmatycznego w twórczości śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*. Red. Jan Gancewski, Andrzej Wałkowski, 32–42. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ELSet.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2007. *A czyny ich były liczne i godne pamięci. Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI wieku (Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku 40)*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża w Opolu.

- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2008. Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 433–449. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2010. Z badań nad studiami uniwersyteckimi śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*. Red. Antoni Barciak, 248–262. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2013. Uczeni i sławni mężowie w Katalogu opatów żagańskich. W *Rycerze, wędrowcy, kacerze. Studia z historii średniowiecznej i wczesnonowożytnej Europy środkowej*. Red. Beata Wojciechowska, Waldemar Kowalski, 241–251. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Pobóg-Lenartowicz Anna. 2016. Liturgia śląskich kanoników regularnych w średniowieczu. W *Tradycje monastyczne w Europie: między liturgiką a performatyką II*. Red. Erwin Mateja, Zbigniew Solski, 89–100. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Podedworny Ireneusz. 2008. Nauczanie w klasztorze kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 451–464. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich.
- Potkowski Edward. 1997. Pisarz i jego dzieło w średniowiecznym społeczeństwie. W *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*. Red. Roman Michałowski, 265–279. Warszawa: DIG.
- Proksch Constance. 1994. *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter* (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter. Neue Folge 2). Köln: Böhlau Verlag.
- Rajman Jerzy. 1995. Kryzys polskich klasztorów norbertańskich w XIV i XV wieku. W *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie Niemodlińskiej w dniach 4–6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 29–39. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Schlesinger Walter. 1962. *Kirchengeschichte Sachsens im Mittelalter*. T. 1: *Von den Anfängen kirchlicher Verkündigung bis zum Ende des Investiturstreites*. Köln: Böhlau Verlag.
- Silnicki Tadeusz. 1953. *Dzieje i ustrój Kościoła Katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*. Warszawa: Pax.
- Sivéry Gérard. 1985. Les chanoines d'Arrouaise et la Pologne. W *Les contacts religieux Franco-Polonais du Moyen Age a nous Jours. Relations, influences, images d'un pays vu par l'autre*, 53–82. Paris: Éditions du Dialogue Centre National de la Recherche Scientifique.
- Słoń Marek. 2000. *Szpitalie średniowiecznego Wrocławia*. Warszawa: Neriton.

- Starowieyski Marek. 1980. Reguła św. Augustyna. W *Starożytne reguły zakonne*. Red. Marek Starowieyski, 773–102. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Steller Geogr. 1968–1969. „Die Anfänge des (Saganer) Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217–1284)”. *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 26: 19–63; 27: 30–52.
- Surdacki Marian. 2015. „Szpitalnictwo zakonne w średniowiecznej Polsce”. *Roczniki Humanistyczne* 63 (2): 49–98.
- Szetelnicki Waclaw. 2012. „Szkolnictwo kanoników regularnych na Śląsku w świetle reform podejmowanych przez opata Johanna Ignaca Melchiora von Felbigera – wybrane aspekty”. *Nasza Przeszość* 117: 259–299.
- Świerk Alfred. 1965. *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Węgrzyn-Klisowska Walentyna. 1971. „Przyczynek do działalności muzycznej klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu”. *Muzyka* 22 (1): 119–121.
- Wiszewski Paweł. 2003. Miejsce gospodarki w świecie według Ludolfa z Żagania (na marginesie „Katalogu opatów żagańskich”). W *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*. Red. Antoni Barciak, 314–323. Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski.
- Wiśniowski Eugeniusz. 2004. *Parafie w średniowiecznej Polsce: struktura i funkcje społeczne*. Lublin: Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL.
- Witczak Zbigniew. 2019. „Nie tylko Primus reformator klasztoru żagańskiego. Działalność gospodarcza opata Trudwina I”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 39 (1): 189–209.
- Witkowski Rafał. 2008. Kanonicy regularni i kartuzi: dwa zakony późnego średniowiecza i ruch devotio moderna. W *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*. Red. Kazimierz Łatak, Irena Makarczykowa, 561–573. Kraków: Zakon Kanoników Regularnych Laterańskich.
- Wojtyska Henryk Damian. 1996. „Duchowość kanoników regularnych”. *Saeculum Christianum* 3 (1): 123–130.
- Wojtyska Henryk Damian. 1975. Nauka i nauczanie u kanoników regularnych (na przykładzie Kongregacji Bożego Ciała). W *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 2, cz. 2. Red. Marian Rechowicz, 455–458. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Zahajkiewicz Marek. 2000. Miejsce zakonów w duszpasterstwie średniowiecznych miast. W *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Turawie w dniach 6–8 V 1999 r. przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*. Red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lebartowicz, 308–314. Wrocław – Opole: Pracownia Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych (LARHCOR). Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zientara Benedykt. 1997. *Henryk Brodaty i jego czasy*. Warszawa: Trio.

Zumkeller Adolar. 2017. *Sens i duch reguły św. Augustyna*. Tłum. Celina Gorol. Kraków: Zgromadzenie Sióstr św. Jadwigi. Drukarnia Archidiecezjalna.

*

Streszczenie. Życie wewnętrzne w średniowiecznych klasztorach nie zawsze przebiegało w zgodzie z przyjętymi zasadami, które z założenia powinny być przecież rygorystycznie przestrzegane. Dotyczyło to zarówno braci, ojców, wyższych funkcyjnych klasztornych, a nawet samych opatów. Kronika klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu dostarcza nam wielu przykładów łamania reguły zakonnej. Nadużywanie alkoholu, zbyt częste kontakty z kobietami czy nieposłuszeństwo wobec przełożonych – to tylko niektóre z problemów, z którymi borykali się żagańscy kanonicy. Wydaje się, że w takim zabytku dziejopisarstwa średniowiecznego pokazywane powinny być raczej pozytywne przykłady, które miały zachęcać do cnotliwego postępowania, a nie negatywne czyny, a nawet zbrodnie. Okazuje się jednak, że prezentacja tego, co złe, miała charakter dydaktyczny. Pokazywała czytającym, jak nie należy postępować, czego unikać, aby nie ściągnąć na siebie i cały konwent nieszczęść, oskarżeń albo gniewu – czy to braci, czy przełożonego konwentu. Informacje o grzechach i występkach pełniły również funkcję kontrastującą, podkreślając, jak wprowadzone reformy życia wewnętrznego przez dobrych opatów wpływały na zmiany w sposobie postępowania i życia całego konwentu. Dzięki zaprezentowaniu pozytywnych i negatywnych przykładów te pierwsze widzimy jako jeszcze lepsze, jeszcze godniejsze naśladowania i zapamiętania.

Słowa kluczowe: Żagań, kanonicy regularni, kronika klasztorna, życie w klasztorze, reformy.

Abstract: Examples of Violation of Religious Rule by Regular Canons from Żagań in the Middle Ages from the Perspective of the Monastery Chronicle. How Bad would Lead to the Right Path. Life in medieval monasteries was not always in line with accepted principles, which, by definition, should be strictly observed. This concerned both brothers and senior officials, and even the abbots themselves. The chronicle of the monastery of regular canons in Żagań provides us with many examples of breaking the religious rules. The problem of alcohol abuse, too frequently in contact with women, or disobedience to superiors are just some of the problems that canons faced. It seems that in such a monument of medieval historiography as a monastery chronicle that positive examples should be shown which are pleasant in order to encourage virtuous behavior, rather than negative deeds or even crimes. However, it turns out that the presentation of what was bad was didactic. It showed readers what to do and what to avoid. Information about sins and offenses also had a contrasting function, highlighting how the reforms of the internal life by good

abbots influenced the way the congregation behaved and the effect on their whole life. By presenting positive and negative examples, we see the first as even better, more dignified to imitate and to remember.

Keywords: Żagań, regular canons, monastery chronicle, monastery life, reforms.

